

Вадим СОБКО,

кандидат педагогічних наук,
начальник мобільного прикордонного загону

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ДІЛОВИХ ІГОР

У статті здійснено обґрунтування моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор. Виділення структурних компонентів моделі процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор дозволило автору розділити її на такі блоки: цільовий (мета, задачі, принципи та функції реалізації), змістовний (педагогічні умови, зміст роботи керівництва грою), науково-методичний (форми організації діяльності, методи), аналітично-результативний (компетентності, рівні сформованості, методика коригування, кінцевий результат).

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники, професійна компетентність, ділова гра, фахова підготовка, модель.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фахова підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників означає не лише засвоєння науково-теоретичних і науково-практичних знань, але й досвіду пошуково-творчої діяльності. З урахуванням думки, що спеціаліст – це особистість, яка володіє визначеним обсягом знань, умінь і навичок, отриманих у результаті підготовки, і яка здатна реалізувати ці знання при виконанні завдань відповідно до професійного призначення [1, с. 102], особливо актуальною є вимога щодо формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. В свою чергу комплекс зовнішніх та внутрішніх чинників, який обумовлює формування професійної компетентності сучасного спеціаліста, складається з соціально-економічних, соціально-психологічних, навчально-освітніх, службових та інших чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Результати аналізу

вітчизняної і зарубіжної літератури свідчать, що різноманітні аспекти проблеми фахової підготовки, формування і розвитку компетентності майбутніх офіцерів у сфері їх професійної діяльності порушуються у працях О. Барабанщикова, Т. Бунєєва, І. Грязнова, О. Діденка, А. Лігоцького, О. Пономаренка, А. Радванського, Ю. Сердюка, В. Ягупова та багатьох інших дослідників. Питання щодо застосування ігрових технологій у навчанні в середній і вищій школах розглядаються у працях І. Бежа, О. Вербицького, О. Дубасенюк, І. Коротяєвої, В. Лозової, О. Глузмана, І. Рейнарда, Л. Романишиної М. Ярмаченка. Ідеї впровадження елементів гри в процес педагогічної практики військових кадрів знайшли своє відображення в працях військових учених О. Анцупова, О. Діденка, Є. Потапчука, І. Почекаліна, О. Усачек, О. Торічного. Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у зазначених вище та інших наукових дослідженнях, були враховані нами при моделюванні процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор

Метою статті є обґрунтування моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделювання є одним із теоретичних методів наукового дослідження, який характеризується як відтворення характеристик деякого об'єкту на іншому об'єкті, спеціально створеному для його вивчення. Цей інший об'єкт називається моделлю [2, с. 57].

На думку Т. Ваколук, модель повинна включати орієнтовну, виконавчу й контролюючу частини. В орієнтовній частині моделі, в узагальненому вигляді, повинна бути подана основна ідея змісту і вказані її основні позиції. Виконавча частина – основна. Її зміст, як правило, подано суттєво новою інформацією, яку повинні засвоїти курсанти. Вона розкриває й ілюструє шляхи вирішення проблеми, демонструє процес заданих перетворень. Контролююча частина моделі призначена для визначення ступеня відповідності всіх попередніх

перетворень інформації за зразком (ідеальним або матеріальним). З її допомогою здійснюється необхідна корекція як в орієнтувальній, так і в виконавчій частинах [3, с. 107].

Ми створюємо модель, вивчаємо її, завдяки чому отримуємо нові знання про об'єкт-оригінал. Відтак, модель потрібна для того, щоб:

зрозуміти, як влаштований конкретний об'єкт, яка його структура, основні властивості, закони розвитку і взаємодії з навколишнім світом;

навчитися управляти об'єктом або процесом і визначити якнайкращі способи управління за заданих умов, мети і критеріїв;

прогнозувати прямі і непрямі наслідки реалізації заданих способів і форм дії на об'єкт.

Модель виконує свою функцію в процесі пізнання лише завдяки тому значенню, яке вона одержує як заміна досліджуваного об'єкту. Модель оригіналу конкретизується як співвіднесення деяких властивостей і відносин моделі, що безпосередньо цікавлять дослідника за властивостями і відносинами оригіналу. У зв'язку з цим під оригіналом слід розуміти не цілісний об'єкт в його якісно-кількісній специфіці, у всьому багатстві його різноманітних властивостей, зв'язків і відносин, а лише деякий обмежений комплекс цих властивостей, зв'язків, відносин, саме тих, які безпосередньо цікавлять дослідника. Моделлю в цьому випадку, як зазначає О. Миропольська, вважається відповідно не весь цілісний об'єкт, який заміщає оригінал в процесі дослідження, але лише той комплекс властивостей, зв'язків і відносин цього об'єкту, який схожий з відповідним комплексом, званим оригіналом [2, с. 59]. З цього приводу К. Баханов слушно зауважує, що модель навчання – це загальна, схема або план діяльності педагога при здійсненні навчального процесу. Основу цієї схеми, на його думку, складає переважаюча діяльність учнів, яку організує, вибудовує вчитель. Частіше за все моделі будуються навколо методу навчання, переважно з групи методів стимулювання пізнавальної діяльності учнів (гра, дискусія тощо) [4, с. 112].

Учені зазначають, що, по-перше, модель виступає як існуючий навчально-виховний комплекс, який коригується та вдосконалюється на основі вимог практики; по-друге, вимоги практики знаходять своє відображення у даних щодо практичної діяльності спеціалістів, їхніх професійних якостей, тенденцій розвитку галузі їхньої діяльності тощо [5–6].

Отже, у педагогічному дослідженні модель відображає систему елементів, які відтворюють різні сторони педагогічного процесу. У нашому випадку моделювання дозволяє: вивчити складові елементи процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор.

В. Лєсков вважає, що виміру всякого явища повинно передувати глибоке його вивчення на якісному рівні. Результатом цього вивчення повинно бути побудова ідеалізованої моделі аналізованого явища або процесу. Велика складність, взаємопов'язаність, багатофакторність, сильна мінливість об'єктів вивчення визначає специфіку психологічної науки і сильно утрудняє моделювання її явищ. Проте, ми повністю погоджуємося з думкою, що етап моделювання необхідний, бо саме на цьому етапі визначається ціль дослідження, виділяються основні умови, у яких відбувається саме дослідження, чинники, що визначають основний вплив на обрану ціль дослідження при відповідних умовах проведення цього дослідження, тощо [7, с. 90].

Для обґрунтування моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор було використано основні принципи, які ґрунтуються на розумінні ділової гри як імітації професійної діяльності не на основі пояснення або показу зразка (як це зазвичай робиться при використанні неігрових методів навчання), а на основі орієнтації на умови оточуючої дійсності, реальних життєвих ситуацій. Ділова гра є динамічною моделлю функціонування професійної діяльності майбутніх офіцерів. Відтак, метод моделювання в розвитку їх професійної компетентності припускає

використання моделей професійної діяльності. У їх основі лежить гра. З одного боку моделювання, як процес відтворення об'єкту вивчення, в конкретному випадку, коли як такий об'єкт виступає діяльність, приводить до свого результату – подібності цієї діяльності. З іншого боку відображення діяльності, тобто здійснення її подібності під час гри. Особливу цінність для нас представляє гра, яка заміщає справжню професійну діяльність та вдосконалення процесу проведення ділових ігор.

Моделлю є умовний образ якого-небудь об'єкту, що зберігає з приблизною точністю його основні характеристики, компоненти і складові частини об'єкту, їх зв'язки і відношення. Таким чином, моделювання, або процес створення моделі, дозволяє фіксувати найбільш значущі ознаки і характеристики як самого об'єкту, так і його складових.

Сам процес моделювання дозволяє не тільки створити абстрактний або матеріальний об'єкт, але і освоїти процес його створення, уловити зв'язки між складовими компонентами моделі. Організація послідовних, впорядкованих дій, направлених на створення моделі, приводить до формування загальних схем дій і є методом навчання. Крім того, сама модель є формою наочності, яка дозволяє подолати недоступне і незрозуміле.

Моделюючи процес формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор, ми враховували те, що моделювання педагогічної дійсності в умовах професійного навчання вимагає визнання умовності ситуації, а також що значущими можуть бути тільки ті параметри моделі, які в достатній мірі відповідають ознакам подібності або аналогії. Гра, будучи одним з видів діяльності людини, володіє суттєвою відмітною особливістю – це імітація реальних ситуацій, відтворення відносин, форм людської діяльності в умовних ситуаціях. Гра володіє і яскраво вираженою двоплановістю. З одного боку, гравець виконує реальні дії, вирішує реальні завдання, що часто вимагають нестандартного підходу, з іншого боку частину діяльності носить умовний

характер, яка дозволяє частково відвернутися від реальної ситуації, дещо понизити вплив відповідальності на результат.

З огляду на зазначене вище, вважаємо, що використання ігрового моделювання в навчанні майбутніх офіцерів-прикордонників можливо при дотриманні таких умов:

курсанти повинні бути ознайомлені з реальним предметом або ситуацією, структурою і принципами їх організації;

повинні бути роз'яснені ігрові правила виконання завдання;

можливе візуальне ознайомлення з варіантами виконання завдання;

творчості можливості визначені в межах навчального завдання.

Учасники гри орієнтуються на її умови, правила та інші складові її узагальненої моделі, причому структурні компоненти гри можуть виявлятися у будь-якій грі більшою чи меншою мірою залежно від умов застосування гри. Виникає потреба теорії до практики гри в новій категорії, яка б символізувала зручну для застосування модель як орієнтир в процесі побудови нових і вдосконалення існуючих ділових ігор.

І. Коротяєва, досліджуючи ділову гру як засіб розвитку пізнавального та професійного інтересів студентів, доводить, що “її сутність полягає в наступному: ділова гра розглядається як представник контекстного навчання, за якого засвоєння знань, формування вмінь і навичок немов покладені в основу професійної діяльності, що представлена в навчанні у певній модельній формі” [8, с. 29].

Ми погоджуємося з такою позицією і враховували її під час моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор.

Науково-педагогічна і методична література містить багато визначень поняття “ділова гра”, але єдиного підходу немає. О. Вербицький зазначає, що в найширшому значенні “ділова гра” може бути визначена як знакова модель професійної діяльності, контекст якої задається знаковими засобами – за допомогою мови моделювання, імітації та зв'язків, включаючи природну

мову [9]. Визначаючи поняття “ділова гра” О. Козлова виділяє таку її якість як прийняття рішень [10].

Зрозуміло, що характерною рисою ділової гри є моделювання учасниками змісту гри й процесу тієї або іншої майбутньої професійної діяльності та системи їхніх відносин усередині заданої моделі конкретного курсантського колективу.

Аналіз практики використання ігор в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів дозволяє виділити такі характерні тенденції:

Використання елементів гри у структурі різноманітних видів занять з метою активізації курсантів;

проведення педагогічної гри протягом одного-двох занять з визначеної теми відповідно до визначених раніше дидактичних цілей;

проведення тривалої за часом педагогічної гри в інтересах реалізації завдань розвитку і навчання учасників на базі спеціально обладнаних ігроцентрів.

З наукових позицій здійснюється обґрунтування ефективності ділових ігор, що розглядаються як зразок застосування інноваційних аспектів у формуванні професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Є розробки, які характеризують потенційні можливості ігропроцесу, його можливу структуру (О. Торічний, Є. Потапчук).

Існує думка, що більша кількість професійних поразок зумовлена відсутністю навичок у побудові власної професійної моделі... Рівень професійної зрілості залежить від здатності педагога реалізувати на методологічному рівні стратегічний шлях: від духовно-прогностичного ціле покладання через структурну побудову системи знань до організації отримання кінцевого результату [12]. Ділова гра дає можливість кожному її учаснику виявити свої здібності та придатність до професійної діяльності.

Виділення структурних компонентів моделі формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор дозволило нам розділити її на такі блоки: цільовий

(мета, задачі, принципи та функції реалізації), змістовний (педагогічні умови, зміст роботи керівництва групою), науково-методичний (форми організації діяльності, методи), аналітично-результативний (компетентності, рівні сформованості, методика коригування, кінцевий результат).

Висновки. Отже, моделювання дозволяє фіксувати найбільш значущі ознаки і характеристики як самого об'єкту, так і його складових. Водночас, процес створення моделі дозволяє не тільки створити абстрактний або матеріальний об'єкт, але і засвоїти процес його створення, уловити зв'язки між складовими компонентами моделі. Організація послідовних, впорядкованих дій, спрямованих на створення моделі, призводить до формування загальних схем дій і є методом навчання. Воно дозволяє: вивчити складові елементи процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор. Крім того, сама модель є формою наочності, яка дозволяє подолати незрозуміле.

Перспективним напрямком дослідження є деталізація структури розробленої моделі, створення і впровадження в освітній процес аналогічних моделей формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням інших активних методів навчання.

Список використаної літератури

1. Мірошніченко В. І. Педагогічна гра у змісті професійної підготовки курсантів / В. І. Мірошніченко // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2005. – Вип. 24. – С. 102–105.
2. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.
3. Ваколюк Т. В. Педагогічні умови інтенсивного навчання іноземної мови курсантів-прикордонників : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Ваколюк Тетяна Володимирівна. – Хмельницький, 2003. – 199 с.
4. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання: poradnik молодого вчителя історії / Баханов Костянтин Олексійович. – Х. : Основа, 2008. – 159 с.

5. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : монографія / А. В. Галімов. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2004. – 353 с.
6. Логінова Н. М. Формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Логінова Наталія Миколаївна. – Хмельницький, 2011. – 227 с.
7. Лесков В. О. Соціально-психологічна реабілітація військово-службовців із районів воєнних конфліктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата психол. наук : спец. 17.00.09 “Психологія діяльності в особливих умовах” / В. О. Лесков. – Хмельницький, 2008. – 20 с.
8. Коротяева И. Б. Деловая игра как средство развития познавательных и профессиональных интересов студентов педагогического вуза : дис. канд. пед. наук / И. Б. Коротяева. – К., 1989. – 186 с.
9. Вербицкий А. А. Деловая игра как метод активного обучения // Современная высшая школа. – 1982. – № 3. – С. 129–142.
10. Козлова О. В. Деловые игры и их роль в повышении квалификации кадров. – М. : Знание, 1978. – 64 с.
11. Тищенко Т. М. Інтегративність педагогічного знання у формуванні майбутнього педагога // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. – Серія: педагогічні науки. – Вип. 5 (32). – Полтава, 2003. – С. 177–183.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Мірошніченко В. І.

Собко В. Моделирование процесса формирования профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в профессиональной подготовке с применением деловых игр

В статье говорится об обосновании моделирования процесса формирования профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в профессиональной подготовке с применением деловых игр. Выделение структурных компонентов модели процесса формирования профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в профессиональной подготовке с применением деловых игр позволило автору разделить ее на следующие блоки: целевой (цель, задачи, принципы и функции реализации), содержательный (педагогические условия, содержание работы руководства игрой), научно-методический (формы организации деятельности, методы), аналитически-результативный (компетентности, уровня сформированности, методика корректировки, конечный результат).

Ключевые слова: *будущие офицеры-пограничники, профессиональная компетентность, деловая игра, профессиональная подготовка, модель.*

Sobko V. Modeling the process of forming the professional competence of future officers-border guards in professional training with the use of business games

The article refers to the study model of professional competence of officers and border guards in professional training with the use of business games.

Isolation of the structural components of the model of professional competence of officers and border guards in professional training with the use of business games allowed the author to divide it into the following components: target (goal, objectives, principles and functions of) meaningful (pedagogical terms, the contents of the leadership of the game), scientific methodology (forms of organization, methods), analytical and effective (competence levels of development, methods of adjustment, the final result). The attention that modeling professional competence of officers and border guards in professional training with the use of business games convention requires recognition of the situation, and the fact that significant may be only those model parameters that adequately meet the characteristics of similarity or analogy. The author believes that the use of gaming simulation in training officers and border guards may, subject to the following conditions: students should be familiar with the real object or situation, structure and principles of their organization; should be clarified game rules of the assignment; possible visual exploring options for the task; creative opportunities identified within the learning task.

Key words: *border police officers, professional competence, business game, professional preparation, model.*